

Жіночі портрети
на тлі історії України

Марка Вовчок
творчість та кохання

Марія Олександрівна Вілінська (літературний псевдонім - Марко Вовчок) була єдиною жінкою-письменницею в українській літературі наприкінці 50-х років XIX ст., а у 60-ті роки вона увела в літературу образ «нової жінки», сильної і незалежної.

Її життя, діяльність, історії кохання завжди були оповіті таємницями.

Марія народилась 10 (22) грудня 1833 р. у маєтку Єкатерининське Єлецького повіту Орловської губернії у родині збіднілого дворянина, майора у відставці. Її мати походила з княжого роду Радзивілів, батько мав білоруське коріння. Першою вчителькою Марії стала її мати, яка володіла кількома мовами, зналася на музиці, любила українські пісні. Повсякденною мовою в родині Вілінських була французька.

Батько помер, мати вийшла заміж вдруге, коли Марії було 10 років. Вітчим виявився п'яницею, «розгнуданий, грубий і відчайдушний гуляка-картяр» (спогад брата Дмитра). У 12 років мати віддала дівчинку до приватного пансіону в Харкові, де вона і провчилася неповних три роки.

Од вітчима матері довелося піти, а двох дітей віддати родичам. Марія була «бідною родичкою» у будинку тітки, в Орлі. Для неї не знайшлося вільної кімнати, відгородили куток, де поставили ліжко. До салону тітки навідувались відомі літератори: Микола Лєсков, Петро Кириєвський. Там Марія Вілінська познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, українським фольклористом і етнографом Опанасом Маркевичем, який відбував в Орлі заслання за участь у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Заміж Марія вийшла у 17 років. Як зізнавалась Герцену, що не з любові, а просто прагнучи незалежності. Молоді виїхали в Україну, жили у Чернігові, Києві, Немирові (Вінниччина), надовго не залишалися ніде: матеріальна скрута змушувала О. Маркевича часто міняти посади й місця проживання. На Вінниччині подружжя прожило майже три роки. Опанас Маркевич працював учителем у гімназії, а майбутня письменниця виїжджала у села і збирала фольклор.

Марія вивчила мову, життя, культуру українського народу. Свої перші два оповідання українською мовою надіслала другу Маркевича, Пантелеймону Кулішу, до Петербургу для розміщення у «Записках о Южной России». Кулішу надзвичайно сподобалися твори молоді письменниці, вони почали листуватися. Вже 1858 р. Куліш видає збірку «Народні оповідання Марка Вовчка», яка мала надзвичайний успіх.

Деякі дослідники, однак, мають думку, що Марія писала оповідання у співавторстві з чоловіком, оскільки фольклор вони збирали удвох. Існують дві версії щодо виникнення псевдоніму «Марко Вовчок»: перша – письменниця вигадала його за прізвиськом чоловіка (Маркевич), друга – його вигдав П. Куліш, що поєднав прізвисько чоловіка Марії з її «вовчкуватістю» у спілкуванні. П. Куліш був закоханий у неї і називав «мовчазним божеством».

У 1859 р. Маркевичі переїжджають до Петербурга, де Марко Вовчок потрапляє до кола таких літераторів, як І. Тургенев, М. Некрасов, О. Плещеев, О. Писемський, колишні кирило-мефодіївці М. Костомаров, П. Куліш, Тарас Шевченко, який називав її своєю наступницею та літературною донькою і неодноразово присвячував їй свої вірші.

Коли Марія захворіла, Маркевичі разом із сином Богданом поїхали на

лікування до Німеччини, потім до Великої Британії, Швейцарії, Італії та Франції. О. Маркевич повернувся з-за кордону один. Кілька років він ще надсилав рідним гроші, але так і не дочекався їх приїзду, помер у скруті і на самоті. У гарної, звабливої Марії були романи з І. Тургенєвим, М. Добролюбовим, О. Пассеком, Д. Писарєвим. Заради неї П. Куліш залишив дружину і поїхав за Марією, але застав її у Берліні з І. Тургенєвим.

Тургенев переклав її збірку оповідань, за його сприяння відбулося знайомство Марії з О. Герценом, Л. Толстим, Жюлем Верном. Олександр Герцен порівнював Марка Вовчка з Жорж Санд, такою ж зневажливою до умовностей, суперечливою фатальною жінкою.

Письменниця почала друкувати у журналах деякі з «Народних оповідань», перекладені французькою. Оповідання сподобались читачам, а повість-казка «Маруся» видавалась у Франції 20 разів і отримала нагороду Французької Академії. Майже 40 років Марко Вовчок була постійним співробітником журналу «Magasin d'Education et de Recreation», у якому друкувався Жюль Верн. В цей час Марія закохалася у 23-річного юриста Олександра Пассека, кохання було взаємним. Разом вони подорожували Європою, оселились у Нейї поблизу Парижу. Шість років прожили у згоді і щасті, але у кінці 1866 р. хворий на сухоти Олександр помер на руках у Марії.

Дмитро Писарев

Після цієї втрати Марія повернулася до Петербурга. На вокзалі її зустрічав Дмитро Писарев. Неочікувано між ними зав'язався роман. Влітку 1868 р. вона поїхала разом з сином і коханим на Ризьку затоку. Там сталося нещастя - Писарев потонув у морі під час купання.

Олександр Пассек

Там сталося нещастя - Писарев потонув у морі під час купання. Йому було лише 28 років.

Намагаючись подолати горе, Марія заглибилась у літературну діяльність. Познайомилась з видавцями «Отечественных записок»

М. Некрасовим, М. Салтиковим-Щедріним, Г. Єлисеєвим, вела в журналі рубрику зарубіжної літератури, де публікувала свої оригінальні твори й переклади. Період з 1868 по 1873 рр. став для творчості Марка Вовчка надзвичайно плідним: вона написала романи «Живая душа», «Записки причетника», «В глуши», повісті «Теплое гнездышко», «Сельская идиллия».

Марко Вовчок вільно володіла іноземними мовами, була талановитою перекладачкою з французької, англійської, німецької, польської літератур, зокрема переклала п'ятнадцять романів Жюль Верна, твори Альфреда Брема, Чарльза Дарвіна. Виступала як критик, як редактор петербурзького журналу «Переводы лучших иностранных писателей», до участі в якому залучала багато жінок-перекладачок. Успіхи письменниці викликали заздрість конкурентів, які звинуватили її у плагіаті, до того ж за твори «Кармелюк» і «Два сини» вона зазнала переслідувань царської цензури.

У ці складні часи її підтримував син Богдан та спілкування з його друзями. Один з них – молодший на 17 років офіцер Михайло Лобач-Жученко, закохався у Марію. 1878 р. письменниця вийшла заміж вдруге і поїхала з Петербурга назавжди. Чоловіка часто переводили по службі, тому доводилося багато переїжджати, що згубно позначилося на здоров'ї Марії Олександрівни. Її

стан поліпшився тільки на Богуславщині, де родина мешкала сім років, завдяки чистому цілющому повітрю (нині у Богуславі будинок-музей письменниці). Марко Вовчок знову повернулася до літературної діяльності.

Коли лікарі виявили у письменниці пухлину мозку, у її русій косі навіть не було сивини. Останні роки Марія доживала на Кавказі, де служив її чоловік. У кабардинському містечку Налчик 10 серпня 1907 р. вона пішла з життя, спочи-

ваючи в саду під улюбленою грушею, де і була похована.

Старший син письменниці Богдан Маркович (1853–1915) став відомим журналістом і перекладачем. З молодшим – Борисом (1875–1938) – знов-таки пов'язана таємниця, подейкувати, що насправді – він її онук, позашлюбний син Богдана.

**Підготовлено науково-методичним
відділом НТБ КНУТД**